

fentlige arbejdsmarked (1919) betød således en næsten øjeblikkelig opdeling af arbejdskraften. Kvinderne samledes nu i vidt omfang i de såkaldte lukkede kontoristklasser, hvorfra videre advancement var umulig. På de private kontorer fik overgangen fra den faderligt ledede, mindre selvejervirksomhed til det store aktieselskab med lønnet leder betydning. De nye lønnede direktører havde i deres mere usikre stillinger behov for at skabe et (mandligt) kønsfællesskab internt i firmaet. Desuden gav de større kontorer i sig selv simpelthen større muligheder for at udbygge den kønsmæssige arbejdsdeling. Det samfundsmæssige patriarkat skiftede karakter, idet det gamle *faderlige* patriarkat afløstes af den nye, *mandlige* forsørgerideologi. Men dette betød ikke bedre muligheder for kvinderne, snare tværtimod. Forsørgerideologien sagde jo, at det var mandens pligt at forsørge familien, hustruen burde ideelt ikke arbejde. Endelig er det en vigtig pointe, at kvinderne selv spillede med. Det praktiske husarbejde og husmoderdyrkelsen fik kvinderne til selv at støtte kønsarbejdsdelingen. (S. 316ff.).

Den kønsarbejdsdeling, som findes på kontorerne i dag, er til dels et resultat af sådanne historiske faktorer, samtidig med at uligheden ganske givet konstant bliver genskabt og reproduceret på nye måder.

Hanne Rimmen Nielsen

Esther Petersen: *Over grænser – om danske sygeplejerskers arbejde og studier i udlandet 1899-1940*. (Dansk Sygeplejeråd, 1990). 237 s. 132 kr.

»Over grænser« udgør bind 4 i Dansk Sygeplejeråds sygeplejehistorie. I det foreliggende bind fortælles den spændende historie om de første sygeplejersker, der rejste ud og tog en sygepleje-

gerning op i det fremmede. Med de 4 foreløbig udkomne bind er væsentlige sider af de danske sygeplejerskers historie frem til 1940 nu kortlagt.

Hvor de tre første bind omhandlede forskellige sider af de danske sygeplejerskers virke i Danmark frem til 1930'erne, er fokus i »Over grænser« flyttet væk fra de hjemlige forhold og over til de forskellige steder i Europa og USA, hvor danske sygeplejersker arbejdede og uddannede sig fra århundredeskiftet og frem til 2. Verdenskrig. Dansk Sygeplejeråd opfordrede fra starten sine medlemmer til at rejse ud og skaffe sig erfaringer og forbedrede kvalifikationer. Mange sygeplejersker fulgte opfordringen, og de rejste mange forskellige steder hen og kom til at arbejde under de forskelligste forhold. Mange skrev beretninger om deres ophold i det fremmede. Disse beretninger er en vigtig kilde til at opnå viden, ikke bare om hvad sygeplejerskerne oplevede i det fremmede, men også om hvordan de i lyset af det, de oplevede, vurderede de hjemlige forhold.

I den første periode, 1899-1914, rejste sygeplejerskerne især til London og forskellige vesteuropæiske lande. Formålet var for mange af dem at videreudanne sig. At det ikke drejede sig om et helt ubetydeligt antal, fremgår f.eks. af, at 111 eller 5,9 % af Dansk Sygeplejeråds medlemmer i 1914 arbejdede i udlandet. Under 1. Verdenskrig rejste mange danske sygeplejersker ud for at hjælpe krigens ofre. Allerede i 1912-13 tog en del til Balkan, hvor der var udbrudt krig mellem Grækenland og Tyrkiet. Under verdenskrigen arbejdede de danske sygeplejersker på begge sider af fronten. En helt eventyrlig skæbne fik Magdalene Tidemand, der har berettet om sine oplevelser under meget primitive og urolige forhold blandt tyske krigsfanger i Baskirlandet i Rusland.

Mellemligstiden bød igen på nye muligheder. Oprettelsen af det danske sygeplejebureau i Paris i 1919 kom til at betyde, at mange danske sygeplejersker valgte at tage til Paris og arbejde som hjemmesygeplejersker der. Inden for et helt andet felt åbnede der sig nu også muligheder for at tage en egentlig teoretisk sygeplejeuddannelse, først og fremmest i USA. Christiane Reimann blev i 1925 den første danske sygeplejerske, der tog en Master's grad i sygepleje. Endelig tiltrak vinterkrigen i Finland i begyndelsen af 2. Verdenskrig et stort antal danske sygeplejersker, som drog ud af humanitære grunde.

Fremstillingen dokumenterer, at de danske sygeplejersker rejste ud af mange grunde – uddannelse, humanitære grunde og eventyrlyst. Men det vises også, at sygeplejerskernes uden-

landske erfaringer fik betydning i diskussionen om dansk sygeplejes fremtidige retning. Mere generelt må det siges at være et overraskende og perspektivrigt resultat for fremtidig kvindehistorisk forskning, at så mange danske kvinder så tidligt rejste ud og knyttede kontakter til miljøer og kvinder i fremmede lande.

I forhold til det samlede værk forekommer det at være en afgørende gevinst, at der med dette bind kastes et nyt, lidt skævt eller overraskende blik på sygeplejehistorien. Dermed brydes med den lidt for forudsigelige, organisationsfikserede linie i de 3 første bind. Kommende bind vil forhåbentlig følge dette op ved at belyse sygeplejehistorien fra andre, utraditionelle vinkler.

Hanne Rimmen Nielsen

KULTURHISTORIE

Hans Edvard Nørregård-Nielsen: *Jeg saae det Land*. H.C. Andersens rejseskitser fra Italien. (Gyldendal, 1990). 248 s.

Emnet for denne bog er H.C. Andersens rejse til Italien i 1833-34, og det erklærede formål er at lade ham selv komme til orde. Henved 150 af hans tegninger er mesterligt gengivet direkte fra originalerne og viser på godt og ondt hans amatøriske streg. Den ledsagende tekst er i hovedsagen citater fra eller parafraser af hans brevveksling og dagbog samt romanen »Improvisatoren«, som han fik inspirationen til

under dette ophold, og som kom til at betyde hans egentlige litterære gennembrud. Den selvfølende og altid selvoptagede Andersen fornægter sig ikke; men samtidig gives der et interessant tidsbillede af datidens Italien.

I et afsluttende kapitel sætter Hans Edvard Nørregård-Nielsen rejsen ind i en dansk åndshistorisk sammenhæng. Her ville det have været gavnligt, om han havde sagt noget mere om »dannelsesrejsen« som tidsfænomen og om fonden »ad usus publicos«. I øvrigt bør der ikke være skæmmende trykfejl i så smuk en bog!

Erik Christiansen